

Masarykova univerzita v Brně
Filozofická fakulta
Ústav české literatury a knihovnictví
Kabinet informační studií a knihovnictví

PRINCIPY VZDĚLÁVACÍ POLITIKY V DEMOKRATICKÝCH ZEMÍCH

Seminární práce k předmětu Učící se společnost a role knihovníka v ní.

Autor: Lenka Šatavová

UČO: 217147

Typ studia: prezenční

Ročník: 3.

Brno
2009

OBSAH

1. ÚVOD.....	3
2. VYMEZENÍ POJMU.....	4
2.1 Vzdělávací politika	4
2.2 Princip vzdělávací politiky	5
3. PRINCIPY VZDĚLÁVACÍ POLITIKY DEMOKRATICKÝCH ZEMÍ	6
3.1 Princip rovnosti příležitostí ke vzdělání	6
3.2 Princip celoživotního vzdělávání	6
3.3 Princip individualizace a diferenciací	8
3.4 Princip internacionalizace	8
3.5 Princip diferenciací vzdělávacích aktivit	10
4. ZÁVĚR	11
5. POUŽITÁ LITERATURA	12

1. ÚVOD

Vzdělávací politika patří k nejdůležitějším odvětvím politiky a jako takové je jí ve vyspělých státech přikládán nemalý význam. Její důležitost spočívá v samotném vzdělávání, jež je považováno za jeden z hlavních pilířů, které slouží k udržení a rozvoji současného i budoucího blahobytu každého státu.

Vzdělání má bezesporu nezastupitelný význam v celé společnosti, zasahuje do všech oblastí lidského života a nejen proto se vzdělávací politika v hospodářsky vyspělých státech stává prioritou.

Vzdělání je obecně považováno za jeden z nejdůležitějších faktorů, které hrají podstatnou roli při ekonomickém růstu státu, projevuje se mimo jiné v konkurenceschopnosti ekonomiky, v růstu produktivity práce nebo ve snižování nezaměstnanosti a v schopnosti jednotlivce uplatnit se na trhu práce.

Obecně vzdělání hraje nenahraditelnou roli v kvalitě života, vede jednotlivce k větší spokojenosti a samostatnosti a podstatný význam má i při snižování kriminality a vzniku sociálních problémů. Pomáhá lidem orientovat se v současném světě, hraje roli při utváření osobnosti.

Vzdělávací politiky demokratických států nelze brát na lehkou váhu, naopak, je třeba věnovat jim nejvyšší pozornost, protože vzdělávací politika se týká každého člověka a i on je do jisté míry schopen tuto vzdělávací politiku ovlivnit.

2. VYMEZENÍ POJMU

Pokud budeme mluvit o principech vzdělávací politiky, je třeba si pro lepší porozumění tyto pojmy vyjasnit a vymezit.

2.1 Vzdělávací politika

Existuje celá řada definic, které vymezují pojem vzdělávací politika; níže jsou uvedeny obecně nejuznávanější definice. Je třeba mít také na paměti, že pojetí a obsah pojmu vzdělávací politika je v demokratických zemích chápán s větší či menší měrou odlišnosti a to v závislosti na historickém vývoji.

Obecně je vzdělávací politika chápána jako „(...)souhrn formálních i neformálních pravidel, norem a praktik, které řídí a ovlivňují jednání jednotlivců a institucí v oblasti vzdělávání“¹. Další definicí, která koresponduje s pojetím vzdělávací politiky České republiky, je definice Jaroslava Kalouse a jeho týmu. Vzdělávací politiku vymezují jako „principy, priority a metody rozhodování vztahující se k uplatňování společenského vlivu na vzdělávání. Toto rozhodování zahrnuje strategické záměry rozvoje vzdělávání, legislativní rámec činnosti vzdělávacích a vzdělávaných subjektů, způsob financování, vymezení vzdělávacích cílů a obsahů, stimulování a ovlivňování činnosti vzdělávacích subjektů a způsob jejich kontroly“². Vzdělávací politika by měla být schopná „zajistit základní kontinuitu vývoje školství“³, bez ohledu na to, která vláda je právě u moci, který ministr je v čele ministerstva školství. Vzdělávací politika by proto měla být „výsledkem konsensuálního nalezení základních postojů k problematice vzdělávání a výchovy, které by se mohly stát východiskem při řešení praktických problémů školské politiky“⁴. Důležité je mimo jiné i to, aby vzdělávací politika vyjadřovala stanovisko a názor celé veřejnosti, ne jen určitých institucí či jednotlivců.

Pokud mluvíme o vzdělávací politice, měli bychom rozlišovat vzdělávací politiku jako praktickou činnost a vzdělávací politiku jako vědní obor. Pravdou je, že tyto dvě pojetí

¹ *Teorie a nástroje vzdělávací politiky*. Jaroslav Kalous, Arnošt Veselý. Praha : Karolinum, 2006. s. 8. ISBN 80-246-1260-7.

² KALOUS, Jaroslav. *Teorie vzdělávací politiky*. Praha : Ústav pro informace ve vzdělávání, 1997. s. 7. ISBN 8021102470.

³ BRDEK, Miroslav, VYCHLOVÁ, Helena. *Evropská vzdělávací politika : programy, principy a cíle*. Praha : Aspi publishing s.r.o., 2004.s. 16. ISBN 80-86395-96-0.

⁴ Tamtéž

vzdělávací politiky se mnohdy překrývají a vzájemně podmiňují a „mnohé analýzy vzdělávací politiky vznikají jako bezprostřední podklad pro tvorbu reálné politiky“⁵

Vzdělávací politika jako praktická činnost se zabývá čistě reálnou tvorbou politiky, otázkami, které se týkají například způsobu a míry financování, rozhodování ministerstev nebo tvorby kurikulárních dokumentů. Vzdělávací politika jako vědní obor zkoumá a analyzuje to, jakým způsobem praktická vzdělávací politika probíhá, proč právě tímto způsobem a ne jiným.

Dalším charakteristickým znakem vzdělávací politiky je její interdisciplinárnost. K tomu, aby mohla být vzdělávací politika tvořena, je třeba čerpat z mnoha jiných vědních oborů, především z ekonomie vzdělávání, sociologie vzdělávání, pedagogiky nebo politologie.

Vzdělávací politika má stejně jako některé další vědy normativní a analytickou stránku. V normativním rámci je vzdělávací politika zaměřena na tvorbu politiky, prosazování veřejného zájmu, který se týká oblasti výchovy a vzdělávání. Analytický rámec se zabývá objektivními analýzami vzdělávacích procesů, subjektů a jejich zájmů a dále rozbory vzdělávací soustavy v širším společenském kontextu.

Výše uvedené definice a charakteristiky jsou dle mého názoru nejdůležitější, byť mnoho dalších známějších definic zde nebylo zmíněno. V každém případě však je vzdělávací politika jedna z nejkomplicovanějších a nejzávažnějších oblastí veřejné politiky.

2.2 Princip vzdělávací politiky

Principem rozumíme základní myšlenku nebo obecnou zákonitost. V souvislosti se vzdělávací politikou pak hovoříme o myšlenkových konceptech, na nichž je vzdělávací politika vystavěna a z kterých vychází.

⁵ *Teorie a nástroje vzdělávací politiky*. Jaroslav Kalous, Arnošt Veselý. Praha : Karolinum, 2006. S.8 . ISBN 80-246-1260-7.

3. PRINCIPY VZDĚLÁVACÍ POLITIKY DEMOKRATICKÝCH ZEMÍ

3.1 Princip rovnosti příležitostí ke vzdělání

V Listině základních práv a svobod je zakotveno, že každý člověk má právo na vzdělání. Každý občan by tedy měl mít stejnou možnost vzdělávat se. Vzdělávací politika, která je postavená na tomto principu, se snaží o to, aby měli všichni občané bez výjimky v přístupu ke vzdělání rovné příležitosti, respektive aby všem občanům státu byla poskytnuta stejná možnost, jak dostat vzdělání. To, jakým způsobem se občané těchto možností chopí, už záleží jen a pouze na nich samotných a vzdělávací politika s tímto nemá nic společného.

Mluvím zde o rovnosti příležitostí a možností ve vzdělání, avšak je třeba mít na paměti to, že se jedná pouze o rovný přístup ke vzdělání, ne o dorovnávání dosaženého vzdělání s ostatními občany.

Principu rovnosti příležitostí ke vzdělání se demokratické země snaží dostat tím, že vypisují a používají nejrůznější programy na podporu skupin obyvatelstva, jež jsou nějakými způsoby znevýhodněné, například hendikepované osoby nebo národnostní menšiny. Některé země využívají v rámci tohoto principu takzvanou pozitivní diskriminaci a zavádějí kvóty pro zvýšení účasti znevýhodněných skupin ve vzdělávacím procesu. Příkladem mohou být možnosti půjček, stipendií nebo počet míst vyhrazený pro znevýhodněné skupiny obyvatel.

3.2 Princip celoživotního vzdělávání

Pod pojmem celoživotní vzdělávání rozumíme „zásadní koncepční změnu pojetí vzdělávání, změnu jeho organizačního principu, kdy všechny možnosti učení – ať už v tradičních vzdělávacích institucích v rámci vzdělávacího systému, či mimo ně – jsou chápány jako jediný propojený celek, který dovoluje rozmanité a četné přechody mezi vzděláváním a zaměstnáním a který umožňuje získávat stejné kvalifikace a kompetence různými cestami a kdykoli během života“⁶. Celoživotní vzdělávání by mělo lidem poskytovat možnost vzdělávat se ve všech obdobích života, od narození až do smrti a dále poskytnout soulad mezi možnostmi člověka a jeho zájmy. Celoživotní učení je tedy nepřetržité, kontinuální.

⁶ *Vybrané problémy vzdělávací politiky*. Jaroslav Kalous, Arnošt Veselý. Praha : Karolinum, 2006. s. 25. ISBN 80-246-1262-3.

„Koncept celoživotního učení je odpovědí na zvyšující se význam informací, na účast jedince na demokratickém rozhodování, na výzvy a problémy stále se zvyšujících změn technologie“⁷. Právě všeobecná, do všech oblastí lidského života zasahující dynamika změn a její rychlost, vyvolala potřeby celoživotního učení. Počátkem 70.let začíná být myšlenka konceptu celoživotního vzdělávání velmi intenzivní, a to díky ekonomickým a politickým změnám, změnám v technologiích a technice a samozřejmě díky důležité změně v postavení člověka na zemi vůbec. Podle Kalouse a Veselého⁸ byly důsledkem:

- Demokratickým změn a dalšího osvobození člověka
- Růstu životní úrovně a tím i šanci na možnosti dosažení sociálního vzestupu pomocí vzdělávání
- Demokratizace vzdělávání a tím rovnost šancí – možnost jeho dostupnosti bez jakékoli diskriminace
- Nebývalého nárůstu potřeb lidí s vyšší kvalifikací

V současné době je podstatné pro život více než kdy jindy neustálé obnovování a doplňování znalostí a dovedností, stejně jako získávání nových kvalifikací. Je třeba se stále přizpůsobovat novým změnám, umět rychle reagovat na další změny, jak v pracovním prostředí tak v rámci života. A to nelze uskutečnit jiným způsobem, než právě učením, které probíhá po celý život. Celoživotní vzdělávání je přizpůsobeno potřebám a zájmům jednotlivců, každý člověk se může dále vzdělávat podle svých nároků po celý život. Koncept celoživotního vzdělávání hraje podstatnou roli při „(...)zvyšování konkurenceschopnosti ekonomiky, ekonomického rozvoje, demokracie a sociální soudržnosti“⁹. Je však třeba neustále myslet na to, že tento koncept celoživotního vzdělávání (učení) vyžaduje aktivní přístup jedince a motivaci.

Česká republika vypisuje a užívá stejně jako jiné demokratické země různé programy na podporu celoživotního vzdělávání. Jako příklad uvádím Operační program Vzdělávání pro konkurenceschopnost, který zpracovalo Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy a dále pak Operační program Lidské zdroje a zaměstnanost, zpracovaný Ministerstvem práce a

⁷ BRDEK, Miroslav, VYCHLOVÁ, Helena. *Evropská vzdělávací politika : programy, principy a cíle*. Praha : Aspi publishing s.r.o., 2004.s. 23. ISBN 80-86395-96-0.

⁸ *Vybrané problémy vzdělávací politiky*. Jaroslav Kalous, Arnošt Veselý. Praha : Karolinum, 2006. s. 27. ISBN 80-246-1262-3.

⁹ BRDEK, Miroslav, VYCHLOVÁ, Helena. *Evropská vzdělávací politika : programy, principy a cíle*. Praha : Aspi publishing s.r.o., 2004.s. 23. ISBN 80-86395-96-0.

sociálních věcí. Uvedené programy patří pod Strategii celoživotního učení ČR, která byla schválena vládou v roce 2007.

3.3 Princip individualizace a diferenciac

Princip individualizace je založen na specifickém přístupu k potřebám lidí, kteří jsou vzděláváni. Každý člověk vyžaduje individuální přístup, lidé disponují rozdílnými znalostmi, schopnostmi a dovednostmi. Lidé rozhodně nejsou unifikovaní, a proto je důležité, aby se u vzdělávaného člověka respektovaly jeho možnosti. Pokud poznáme možnosti jednotlivých osob, můžeme k jejich vzdělávání přistupovat individuálním způsobem a naplnit tak jejich potřeby a zájmy, zlepšit dovednosti a znalosti.

Princip diferenciac je charakteristický tím, že vyjadřuje různorodost a rozmanitost vzdělávacích potřeb. Lidé mají určité vzdělávací potřeby, které si mohou být více či méně podobné, přesto však by měl každý člověk vyžadovat individuální přístup. Tyto potřeby se nemusí lišit jen v rámci generací, ale i v rámci stejných věkových skupin.

K tomu, aby mohl být naplněn princip individualizace a diferenciac, je třeba existence „(...)dostatečného množství různých oborů, stupňů, forem studia atd., aby si každý mohl zvolit vzdělávací cestu odpovídající jeho individuálním potřebám“¹⁰.

3.4 Princip internacionalizace

Vzdělávací politika hraje ve většině demokratických zemí podstatnou roli a i z toho důvodu se určité záležitosti vzdělávací politiky posouvají na mezinárodní úroveň a do určité míry jsou záležitostmi i nadnárodní koordinace. To, jaká je úroveň všeobecného vzdělání, souvisí s rozvojem demokracie a ekonomickým růstem země, proto je kvalitní vzdělání považováno za základní stabilizační prvek společnosti. Výše jsem již zmiňovala, že vzdělání souvisí s konkurenceschopností ekonomiky, dále je pak důležitým činitelem při soužití lidí různým národnostmi, kultur a odlišného náboženského původu. Vzdělání se tak dostává mezinárodního významu.

V rámci spolupráce demokratických zemí (například Evropské unie) vznikají nejrůznější programy na podporu vzdělávání. V EU jsou to program Sokrates, pod který spadají další

¹⁰ BRDEK, Miroslav, VYCHLOVÁ, Helena. *Evropská vzdělávací politika : programy, principy a cíle*. Praha : Aspi publishing s.r.o., 2004.s. 24. ISBN 80-86395-96-0.

programy jako například Comenius, Erasmus, Lingua nebo Grundtvig, dále je to pak program Leonardo da Vinci a program Mládež. Níže se podíváme podrobněji na některé z nich.

- Comenius – program Comenius patří mezi nejdůležitější části programu Sokrates. „Zahrnuje vzdělávání od mateřských školek po vyšší odborné školy, nabízí však i možnosti pro vysoké školy a další instituce zaměřené hlavně na další vzdělávání učitelů“¹¹. Tento program je rozdělen na tři hlavní části, které se týkají partnerství škol, vzdělávání pedagogických pracovníků (stáže pro studenty apod.) a tematických sítí (propojují existující projekty Comenia). Cílem programu Comenius je podpora kvality vzdělávání, užívání moderních výukových metod nebo studium cizích jazyků
- Erasmus – tento program patří k největším a pravděpodobně nejznámějším projektům v rámci mezinárodní spolupráce v oblasti vysokoškolského vzdělávání. Nevztahuje se pouze na země Evropské unie, ale na jiné demokratické státy evropského regionu. Erasmus mimo jiné nabízí studentům vysokých škol možnost studia v zahraničí, přičemž studenti mohou na pobyt v zahraničí získat finanční grant a díky systému uznávání kreditů se nemusejí obávat toho, že zahraniční studium zůstane nezapočítáno. Cílem programu Erasmus je „posílit spolupráci vysokých škol evropského regionu při realizaci vzdělávací politiky v jednotlivých zemích, postupně sbližovat vzdělávací systémy a odstraňovat bariéry mezi národy a zeměmi“¹².
- Leonardo da Vinci – program Leonardo da Vinci je v rámci výměnné odborné praxe zaměřen na absolventy učňovských, středních, vyšších a vysokých škol. Tento program umožňuje absolventům získat odbornou praxi v daném oboru například formou stáží nebo výměn. Program Leonardo da Vinci se snaží o zlepšení zaměstnatelnosti osob a o usnadnění uplatnění mladých lidí na trhu práce v rámci evropského regionu. Vede k dalšímu vzdělávání, celoživotnímu vzdělávání a snaží se zvýšit konkurenceschopnost i spolupráci podniků a institucí odborného vzdělávání.
- Mládež – Program Mládež je zaměřen na všechny mladé lidi (15-25 let věku), pracovníky a organizace pracující s mládeží a instituce, které se zabývají mimoškolním vzděláváním. Tento program „usnadňuje mobilitu méně privilegovaných mladých lidí mimo rámec vzdělávacího cyklu s cílem umožnit jim

¹¹ BRDEK, Miroslav, VYCHLOVÁ, Helena. *Evropská vzdělávací politika : programy, principy a cíle*. Praha : Aspi publishing s.r.o., 2004.s. 38. ISBN 80-86395-96-0.

¹² Tamtéž, s. 41

přístup k místním projektům, které by doplnily jejich občanské vzdělání¹³. Program se snaží pomoci mladým lidem při získávání nových vědomostí či kvalifikací, při společenské integraci, překonávání předsudků nebo bariér, které brání rovnému přístupu ke vzdělávání.

3.5 Princip diferenciacie vzdělávacích aktivit

Princip diferenciacie vzdělávacích aktivit je postaven na myšlence, že nejen stát by měl mít povinnost a možnost poskytovat vzdělávání. Kromě státu by v oblasti vzdělávání měly působit i jiné subjekty, které nabízejí možnosti získávání vzdělání. Příkladem mohou být soukromé školy, ať už základní či vysoké nebo církve.

Z hlediska historického vývoje není role církve ve vzdělávacím procesu ničím výjimečným, církve se v této oblasti vždy angažovaly, například zakládáním škol či knihoven a s vírou tak šířily i určité poznání. Ani soukromé školy nejsou novinkou, avšak na rozdíl od státních škol nenabízejí bezplatné vzdělání.

¹³ BRDEK, Miroslav, VYCHLOVÁ, Helena. *Evropská vzdělávací politika : programy, principy a cíle*. Praha : Aspi publishing s.r.o., 2004.s. 47. ISBN 80-86395-96-0.

4. ZÁVĚR

Tato práce byla zaměřena na principy vzdělávací politiky, na kterých je postavena veškerá vzdělávací politika demokratických států. Tyto myšlenkové koncepty vzdělávací politiky se sice v různých zemích mohou více či méně lišit, a to v závislosti na historickém vývoji země, avšak v současné době se vyskytují snahy o jakési sjednocení vzdělávací politiky a jejích principů. Tyto snahy jsou pravděpodobně nejvíce patrné v členských zemích Evropské unie, kde vzdělávací politika patří mezi společně politiky, přičemž však pravomoci ve vzdělávací politice si určuje každá členská země sama.

Prvním důležitým principem je princip rovnosti příležitostí ke vzdělání. Každý člověk má právo na vzdělání a lid by měli mít stejné příležitosti k tomu, aby toto právo naplnili. Bohužel však, existují skupiny obyvatel, kteří mají příležitosti ke vzdělávání určitými způsoby ztížené, ať už jsou to hendikepovaní lidé nebo národnostní menšiny. A mimo jiné i tyto problémy snaží princip rovnosti příležitostí ke vzdělání řešit.

Princip celoživotního vzdělávání je reakcí na rozsáhlé společenské, politické a ekonomické změny. Lidé mají možnost vzdělávat se po celý život, protože jsou neustále vystavováni novým přívalům poznatků, jsou po nich vyžadovány nové dovednosti a znalosti. K tomu, aby se v současném světě lidé orientovali, je možnost celoživotního vzdělávání podstatným prvkem.

Princip individualizace a diferenciací je charakteristický tím, že vyžaduje individuální přístup ke každému člověku. Lidé jsou rozdílní, mají rozdílné potřeby, zájmy, schopnosti i dovednosti a nelze k nim přistupovat stejně. Proto je třeba existence mnoha oborů, stupňů a škol, aby si každý člověk mohl zvolit podle svých potřeb.

V rámci principu internacionalizace se vzdělávací politika dostává do mezinárodní úrovně. Státy spolupracují na utváření vzdělávacích politik a příkladem takové spolupráce jsou právě různé mezinárodní programy na podporu vzdělávání jako Sokrates či Leonardo da Vinci.

Princip diferenciací vzdělávacích aktivit je založen na tom, že je možné svěřit poskytování vzdělání i do jiných rukou než jen do rukou státu. Tento princip naplňuje vznik soukromých škol či možnost vzdělávat se ve školách církevních.

Tyto výše zmiňované principy patří k nejdůležitějším ve vzdělávací politice. Demokratické země kladou na vzdělání velký důraz, vzdělání patří nezastupitelné místo v životě každého občana a proto je v nejvyšším zájmu států produkovat kvalitní vzdělávací politiku, která je ovšem výsledkem širokého konsenzu celé veřejnosti.

POUŽITÁ LITERATURA

BRDEK, Miroslav, VYCHLOVÁ, Helena. *Evropská vzdělávací politika : programy, principy a cíle*. Praha : Aspi publishing s.r.o., 2004. 168 s. ISBN 80-86395-96-0.

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. *Strategie celoživotního učení ČR*. [s.l.] : [s.n.], 2007. 89 s. Dostupný z WWW: <http://www.msmt.cz/uploads/Zalezitosti_EU/strategie_2007_CZ_web_jednostrany.pdf>. ISBN 978-80-254-2218-2.

KALOUS, Jaroslav. *Teorie vzdělávací politiky*. Praha : Ústav pro informace ve vzdělávání, 1997. 96 s. ISBN 8021102470.

Teorie a nástroje vzdělávací politiky. Jaroslav Kalous, Arnošt Veselý. Praha : Karolinum, 2006. 159 s. ISBN 80-246-1260-7.

Vybrané problémy vzdělávací politiky. Jaroslav Kalous, Arnošt Veselý. Praha : Karolinum, 2006. 159 s. ISBN 80-246-1262-3.